

שמעתא עמיכתא

גליון מיוחד | פר' שלח | תשפ"ה | קהילת חניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תובכ"א

הלכות מצויות בזמן מלחמה (א')

משיעורי

הרה"ג הרב יוחנן בורגר שליט

מו"ץ וראש כולל הוראה רמות

הפסיק באמצע ברכות קרי"ש

אם הפסיק בברכת קרי"ש, אם שהה כדי לגמור מתחלת ברכת יוצר אור עד גאל ישראל חוזר לראש הברכה שפסק בתוכה. ואם הפסיק בין ברכה לברכה אי"צ לחזור ולברך. [מ"ב (שם ס"ק ה, סי' עח ס"ק ה, סי' עט ס"ק ז וסי' צ ס"ק פח) ועי' בה"ל (ד"ה קראה)].

הפסיק בפסוקי דזמרה

אם הפסיק באמצע פסוקי דזמרה ושהה אפילו מחמת אונס לפני ישתבח אפילו כדי לגמורה את כולה אינו חוזר לראש. [מ"ב (סי' ס"ה) נג ס"ק ז].

הפסיק בתפלה י"ח

אם הפסיק באמצע תפילת י"ח כדי לגמור את כולה, חוזר לראש אפילו באונס מחמת ליסטטים, אזעקה ועוד. [מ"ב (סי' סה ס"ק ב וס"ק ו וסי' קד ס"ק טז)]. ואם לא חזר לראש אלא למקום שפסק וגמרה צריך לחזור לראש ולהתפלל כל התפלה, והי"מ שהיה אונס גמור אבל אונס ליסטטים וכח"ג שזכר לעיל שבדיעבד יצא דאולי הלכה כהי"א המקילים דזה לא מיקרי אונס. [מ"ב (סי' קד ס"ק טז)].

הפסיק בברכת כהנים

הפסק בברכת כהנים דינו כקרי"ש. [מ"ב (סי' סה ס"ק ו) ובה"ל (על סעי' א סד"ה קראה) ועיי"ש שהי"א אם הפסיק באמצע מגילה. ועיי"ש (סי' תרצ ס"ק יח) שפסק שמ"מ לא יחזור ויברך על המגילה. (וע"כ אם הפסיק מחמת אונס ושהה בה כדי לגמור כולה היינו עצם הברכות השלשה מראש לסוף בלי אמירת הרבש"ע ויהי"ר שאומרים הקהל (ואפשר בדמקומות שמגניין הכהנים בעת האמירת הקהל גם זה יש לחשוב בתוך השיעור וצ"ע) חוזר לתחלת הברכות. [בה"ל (סי' סה על סעי' א סד"ה קראה)].

הפסיק בחז"ל

אם הפסיק באמצע הלל י"א שדינו כקרי"ש. [מ"ב (סי' סה ס"ק ו) ובה"ל (על סעי' א סד"ה קראה)], וי"א שאפי' אם שהה כדי לגמור את כולה אפילו בימים שגומרים את ההלל אינו חוזר לראש. ולמעשה טוב לחזור ולקרוא בלא ברכה. [מ"ב (סי' תכב ס"ק כב)].

הפסיק בבהמ"ז

אם הפסיק באמצע בהמ"ז (אפילו בשעה בין ברכה לברכה) דינו כקרי"ש. [מ"ב (סי' סה ס"ק ו) ובה"ל (על סעי' א סד"ה קראה)]. ושיעור לגמור את כולה אפשר שיש לשער רק כדי לגמור הגי ברכות שהם מח"ת. [שעה"צ (סי' קפג אות כד)].

לקרוא נגד טפח באשה

קרי"ש ואמירת תהילים וכד' נגד טפח באשה

אסור לקרוא קרי"ש וכן לומר כל עניני קדושה נגד ערוה עד שיחזיר פניו. וכן נגד טפח מגולה, ולדעת הרמ"א (סי' עה סעי' א) אף פחות מטפח אסור. ומי"מ י"א שמגני עצימת עינים אם הוא נוהר מלראות [כן הביא המ"ב (שם ס"ק א וסי' עו ס"ק ב). וכן היקל החזו"א (או"ח סי' טז ס"ק ז ד"ה ולענין)]. וכשא"א בענין אחר יש לסמוך על זה. [מ"ב (ס"ק א)]. וי"א דאיסור דטפח מגולה אינו אלא שמסתכל בה, אבל בראייה בעלמא מותר. [תנ"י (ברכות יז. ד"ה ערוה). וכן פסקו הגר"י (אות ו) והחזו"א (שם) והגר"ח"ק (אשי ישראל תשובה סא)]. ולמעשה אין להקל אלא בדיעבד אם כבר קרא שא"צ לחזור ולקרות. [מ"ב (ס"ק ד)]. ובשעת הדחק אפשר לסמוך להקל כל שמחזיר מבטו ואין העין מרגשת. [דבכה"ג הוי כבדיעבד. בפרט דלדעת החזו"א מותר בכה"ג אף לבתכלתה].

מאזיה גיל

י"א שאיסור ראייה נוהג בקטנה מגיל ג'. [בה"ל (על ע"ה ד"ה טפח)]. וי"א כת' שאלו שאין יצר ליהן מחמת קוטנן אין איסור מעיקר הדין, והכל לפי מציאותן וקטנותן של הקטנות. [נחו"צ (סי' טז ס"ק ח ד"ה כתב במ"ב). דעת הגר"ח"ק זצ"ל (דרך שיחה פר' קדושים ע"י שנת) אליבא דהחזו"א שהאיסור הוא בערך מגיל ז'. והמנהג כדעה זו. [הגרש"ז"א זצ"ל (הלכ"ש תפילה פ"כ הגה 31)].

נפילת אפים בחדר מוגן

אין נפילת אפים אלא במקום שיש ארון וסי"ת בתוכו, אבל בלא זה אומרים תחינה בלא כיסוי פנים. [רמ"א (סי' קלא סעי' ב) ע"פ הרוקח (סי' שכד) המובא בבי" (שם)]. וי"א שאם יש שאר ספרים יפול על פניו. [שכנה"ג (שם)]. ויש חולקים. [אי"ר (אות ה). ועי' במ"ב (ס"ק יא) שהביא פלוגתתם. ונלע"ד שבזמנו שהסדרים יש בהם פרשיות מהתורה דחשיב כספר לענין זה]. ובעל קהילות יעקב זצ"ל (אורחות רבנו ח"ב ע"י סי') נהג ליפול על פניו בחדרו, כיון שהיה בו ספרי קודש. [וכן דעת בעל השבט הלוי (מגילת יוסף קובץ) שאלות בענין הקטן ח"י)]. ומי"מ מנהג ירושלים ליפול על פניהם בתחנון אפילו במקום שאין ספר תורה, משום שבירושלים בכל מקום נקרא לפני ה'. [ספר ארץ ישראל (סי' א אות טט). ובאשי ישראל (פכ"ה הגה לט) הביא בשם הגרש"ז"א זצ"ל שמתספק אם י-ם החדשה בכלל זה].

קריאת התורה

מלטול ס"ת ממקום למקום לצורך צבור

צבור שאין להם ס"ת ואין בידם להגיע למקום שיש ס"ת, מותר להביא להם ממקום אחר. ועל כן המקיים בימים אלו מנין בחדר מוגן רשאי להביא מהבכי"י ס"ת ע"מ לקרא בצבור. [שר"ע (סי' קלה סעי' יד), בה"ל (שם ד"ה אין) ובית שערים (או"ח סי' מח). ועי' בשמעתא עמיקתא גליון ש"ג]. ואף אם חלק שמעו הקריאה אם יש לפחות ששה שלא שמעו מותר. [בה"ל (סי' קמג ד"ה בפחות)].

לצורך יחידים

אין להביא ס"ת לצורך יחידים שאינם יכולים להגיע לשמוע הקריאה, פרט לצורך פרשת פרה וזכור. [שר"ע (שם), בה"ל (שם) ומ"ב (ס"ק מו)]. אמנם לצורך אדם חשוב בתורה מותר בשעת צורך להביא ס"ת לצורכו, וטוב לקבוע מקום לס"ת כמבואר בסמוך. [רמ"א (שם) ומ"ב (ס"ק ג). ועיי"ש בה"ל (ד"ה ואם הוא) שצייד קצת שמחמת עושר חשיב חשוב]. ואם מכינים ארון ומכניסים שם הס"ת יום או יומיים, אין איסור להוציא הס"ת אף לצורך יחיד. [רמ"א (סי' קלה סעי' יד)]. ויש מקילים שאם הכינו מקום לס"ת אפילו לצורך אותו יום בלבד מותר להוציאו משם. [מ"א (ס"ק כב), אי"ר (אות יח), פמ"ג (מ"י ס"ק יב) ומהרש"ם (דעת תורה שם ד"ה אבל). ועי' בערוה"ש (אות לב) שהמנהג לדקדק שיקראו בו ג"פ דזה מקרי כקביעות. אולם דעת הגרש"ז"א זצ"ל (הלכ"ש תפלה פ"יב אות לח) שאין למנהג זה יסוד. ודעת האג"מ (יו"ד ח"ד סי' סא אות יג) שיש להשתלל כדתכלתא לקרוא ג"פ. ויש מפורסי בני ספרד שאוסרים אם צב שמכניסם מקום לס"ת. [כח"ח (אות פח) כי לפי חזו"ר שאסור אף להוציא מבהכ"י לבחכ"י אף כשמיידח לו מקום אסור].

זעקה ותקיעה בשעת צרה

חובת תפלה בשעת צרה

בזמן צרה חובת תפלה הינה מהתורה לכל הדעות. [דעת הרמב"ם (ספ"ה עשה ה, וה"ל תפילה פ"א הי"א) שמ"ע מהי"ת להתפלל בכל יום ולמדו כן מהפס' (שמות פכ"ג) "ועבדתם את ה'". אולם דעת הרמב"ן (השגות עשה ה) שהחוב להתפלל בכל יום הוא דרבנן. וכת' המ"א (סי' קו ס"ק ב) בשם הסמ"ק שבעת צרה ודאי הוא מהי"ת. ועיי"ש ברמב"ן שכת' שאם נאמר שהפס' ועבדתם את ה' מדבר על תפילה אולי תהיה הדרשה שמצוה לעת צרה שנאמין שהוא ית' ויתעלה שומע תפלה והוא המציל מן הצרות בתפילה וזעקה. והחינוך (סוף מצוה תלכ' כת' בשם הרמב"ן שמי שצר לו ולא קרא אל ה' להושיע, ביטל עשה זה. ועי' בערוה"ש (סי' פט אותיות ד-ה). ואף להרמב"ם נוסח התפילה וזמניה הם מדרבנן עיי"ש ברמב"ם (מצוה ו) וכן בפ"א ביום מהי"ת סגן, עי' אבודרהם (ריש שער ב)].

תקיעה

מ"ע מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שלא תבוא שנאמר והרעותם בחצוצרות וגו' ומד"ס להתענות וכז' ומריעים בחצוצרות בלבד בגבולין [רמב"ם (עשה נט וה"ל תענית פ"א)], והמנהג בזמננו שלא לתקוע. [ע"י במ"א (ריש סי' תקעו) שהקשה למה אין אנו נוהגין לתקוע בעת צרה ואע"פ שאין ת"צ בבב"ל מ"מ הלא מדאו' מצוה לתקוע בלא תענית. והמ"ב (ס"ק א) תירץ בשם האחרונים דמדאו' מצוה זו נוהגת רק באר"י וכדכתיב וכי תבואו מלחמה בארצכם וגו', ובשם הפמ"ג כתב דאפשר דאף באר"י דוקא כשהיה תחת רשותנו, ואפשר עוד דדוקא כשהגזרה הוא על רוב ישראל אז מ"ע לתקוע אבל בלא"ה לא. ועי' בתשובות והנהגות (ח"ד סי' קכז) שכת' שהמנהג בישוב הישן באר"י כשיש צרה מתפללין, ולפני אמירת י"ג מדות תוקעים תשר"ת, ואז אומרים י"ג מדות, אבל לא נתבאר מהו עיקר החיוב מהי"ת. ועי' בצ"ח (ח"א סי' טז)]. ועי' מש"כ בשמעתא עמיקתא גליון תקע"ט בענין חובת תענית, תפילה ועוד פרטים בענין זה.

אמירת תהילים בשבת

אע"פ שאין צוועקים ולא מתריעון בשבת על שום צרה חוץ מצרת המזונות שצוועקים עליה בשבת באמירת ענוו בתפלה [שר"ע (סי' רפח סעי' ז וסי' תקעו סעי' ז) ומ"ב (שם)]. ועיי"ש במ"ב שמפני צרת מזונות אף מנענין בחול. ומי"מ כת' השר"ע (שם) שצרת המזונות היינו כשהזלו שהזולו בדמים של סחורה שרוב חיי אנשי אותה העיר מהם, ונתמעט המשא והמתן עד שיצטרך התגר למכור שוה עשרה בששה], מ"מ בשעת מלחמה מותר לומר תהילים אף בשבת. [ארחות רבנו (ח"א ע"י קכד) בשם בעל הקהלות יעקב זצ"ל].

תפילה, קרי"ש ות"ת

להפסיק תפלה ות"ת בשעת הזעקה

להפסיק תפלתו על מנת להיכנס למרחב מוגן

אם נשמעת אזעקה, ונמצא באמצע תפלת י"ח, עליו להפסיק בחליכה וללכת למקום מוגן, ואם יש צורך בדבר רשאי להפסיק אף בדבור. וימשיך תפלתו במקום המוגן. [ע"י בברכות (ל: דתת דאפי' נחש כרוך על עקבו לא יפסיק (בדבור) תפלתו (אבל יכול לילך למקום אחר כדי שיפול הנחש מרגלו). וכן פסק בשו"ע (סי' קד סעי' ז) ופירשו הרמב"ם (פה"ש"ש (שם) והרע"ב (שם) דדוקא נחש שרוב פעמים אינו נושך אינו פוסק אבל עקרב פוסק. וצ"ע דהרי לא חולקים בפק"י אחר הרוב כמבואר בשו"ע (סי' שכט סעי' ב). שוי"מ בבנין ציון (סי' קלז ד"ה וחת כל) שביאר דהא דקדק"ל דאין חולקין בפק"י אחר הרוב היינו דוקא כשיש ודאי סכ"י לפגנו, כגון בנפל עליו הגל שאז חוששין אפי' למיעוטא דמיעוטא, אבל בשעתא אין כאן פק"י רק שיש לחוש לסכנה הבאה בזה אזלינן בתר רובא. ועיי"ו בקובץ שיעורים (ספחים אות לב) שמייבש הא דנחש כרוך וכיון דרובן אין ממייתין הוי כלא שכיח היוקא וממילא יש לסמוך אהא דשלוחי מצוה אינן ניווקין. וכן נקט הגרש"ז"א זצ"ל (שש"כ פלי"ט הגה ד). ובג"ד י"ל דחשיב שכוחא הזיקא דלא אמרינן שלוחי מצוה אינן ניווקין כמבואר בפסחים (ח-ה: דאם אנשים לא ילכו למדרים המונגים ודאי שאנשים עלולים למות ר"ל). והארכא בזה בס"ד בשמעתא עמיקתא גליון קצ"א].

להפסיק לתלמוד

אם נשמעת אזעקה כשעוסק בתלמודו עליו להפסיק וללכת למקום מוגן, וימשיך לתלמוד שם. [אע"פ שכת' בקובץ שיעורים (כתובות אות רעז) בענין ת"ת דאף היכן דשכיח היוקא אמרינן שלוחי מצוה אינן ניווקין, מ"מ דעת הגרש"ז"א זצ"ל (הלכ"ש פ"ח הגה 16) דלדדין שאין הכוונה טהורה כ"כ אין לסמוך על זה].

ריני חפסק מחמת הליכה לחדר מוגן

מחיכוך ממשיך כשהפסיק באמצע קרי"ש

לדעת השר"ע (סי' סה סעי' א) אם התחיל לקרות קרי"ש והפסיק בין בשתיקה בין בדיבור וחזר וגמרה, אפילו שהה כדי לגמור את כולה, יצא, אפילו היה הפסק מחמת אונס. ואפילו אם שח במוזי' אף דעשה איסור בזה. ומי"מ נכון שיחזור הפרשיות עוד הפעם כשחש במוזי' כי יש אומרים דצריך לחזור לראש. [מ"ב (ס"ק א)]. ודעת הרמ"א (שם) שאם הפסיק, אפי' בין פרשה לפרשה, כדי לגמור את כולה (מראש ועד סוף אפי' עומד בסוף), מחמת אונס ושהה בה כדי לגמור כל הפרשיות חוזר לראש כי במקום אונס שהשייה בכלל הפסק כיוון שלא היה אז יכול לקרות. וכן עיקר לבני אשכנז. [מ"ב (ס"ק ב-ג)].

מה בכלל אונס / הפסיק מחמת חשש פק"י (מחמת אזעקה וכד')

דוקא אם האונס הוא מחמת שהאיש אינו ראוי כגון שהוצרך לנקביו או שהמקום אינו ראוי כגון שמצא שם צואה או מי רגלים והוצרך לשהות עד שיוצאו או אדם אונס אחר כגון מחמת ליסטטים, וכח"ג הוי כמו ששתק ברוצן דאף חשיב הפסק לדעה זו. [מ"ב (ס"ק ג)]. ואם הפסיק מחמת חיוב דונשמרתם כגון שהושמעה אזעקה וכדו' לא חשיב אונס. [כן יוצא מהי"ל.

וכן בספר חידושי בתרא].

איך מושערין זמן השהייה

מושערין ענין השהייה לפי הקורא (בין להקל בין להחמיר) ולא לפי רוב בני אדם. [רמ"א (שם) ומ"ב (ס"ק ז)].

להיכן חוזר (כשאינו חוזר לראש)

כשחוזר (באופן שאינו חוזר לראש) חוזר לאותו פסוק שהפסיק בו, וי"א שחוזר לאותה תיבה שפסק בה אם זו תיבה שמסיימת ענין. [מ"ב (סי' סו ס"ק ג). ועי' עוד בשעה"צ (אותיות ה - ו)].

תענית ופרישות

להתענות

כשם שמתענים ומתריעים על הגשמים כך מתענים על שאר הצרות, כגון כותים שבאו לערוך מלחמה עם ישראל, [ש"ע (סי תקעו סע א)], והכל לפי המקום והזמן [ועי' להלן בשם נמוקי או"ח], ומי"מ אין להתענות בשעת המלחמה, אלא יקבלו עליהם תענית ויקענו כשינצלו, שלא יבואו לידי חולשה. [ש"ע (סי תקעא סע ג). ועי' באגרות ומאמרים חפץ חיים (סי טו)].

פרישות

י"א שיש חובת פרישה בשעת מלחמה. ויש מקילין, וכן עיקר [ע"י ברמ"א (סי רמ סע יב) שכת' שיש חובת פרישה בעת צרה. וכת' הא"ר (אות כ) בשם שכה"ג [הגה"ט אות ד] שיש להגות פרישה דוקא על צרות דומיא דרעב כגון על הירקון ועל השדפון והמוזנות, אבל בשאר צרות כגון דבר וחורב בר מינין וכיוצא"ו מותר. ועיי"ש שהביא שיש חולקים, אולם משמע מדבריו דס"ל שכן העיקר להלכה. ובשעה"צ (סי תקעד אות ח) משמע דלא ס"ל הכנה"ג], וי"א שאף לדעת המחמירים אפשר שאין בזה אלא מדת חסידות. והכל לפי מקום והזמן, ועי' בהערה. [ע"י בשעה"צ שם שכת' די"ל דמי"מ אין זה אלא ממדת חסידות. ויעי' בצ"א (ח"י"ג סי כא) שהאר"ק לא וכת' לענין שעת מלחמה שאין לאסור. ועי' בפמ"ג (סי תקעד מי"ז ס"ב) ובשעת"י (סי תקעד) בשם הט"ז בספר דברי דוד (פר' מקץ) שמבואר דאף למחמירים אין לאסור במקום חשש מכשול ויצרו תוקפה או צורך פו"ר. וכת' בא"י מבטושאט"ש (ססי רמ ד"ה עוד) שלכו"ע לא שייך פרישה אלא במקום שבו חרפה. ועי' בגמקאי או"ח (סי תקעד אות ב) שכת' שנסתפקו החכמים בזמן שנות המלחמה הארוכה מלחמה העולמית אם מותר בתה"מ, וכת' דלעתו פשיטא דכיון שהם דברים שאין להם שיעור בשנים ארוכות ורבות א"צ להתענות מכ"ש לבטל פו"ר וח"ו לעשות כן ועוד דיבואו בטח לידי מכשול, עיי"ש].

איסור יחוד

להכנס במקום מוגן במקום שיש בו משום איסור יחוד

אם נכנס למרחב מוגן מחמת אזהקה ונוצר מצב של איסור יחוד (עי' הפרטים בזה בשמעתא עמיקתא גליון תקמ"ט), אם יש משום חשש סכ"נ אין עליו לצאת עד שתסתלק החשש, ואז יצא מיד. [משום שאיסור יחוד אינו בכלל אביזריהו דגילוי עריות, וע"כ אין בו דין יחרג ואל יעבור. ע"י בסוטה (כא:) דאמרו היכי דמי חסיד שוטה כגון דקא טבעא איתתא בנהרא ואומר לאו אורח ארעא לאיסתכלי בה ואצולה. ועי' במנחת חרהב (סוטה שם) דכתב דמיייר דיש אחרים להחילה דאלי"ה אינו רק חסיד שוטה אלא שופך דמים, וכ"כ בגינת ורדים [הא"ש סי' ה] דמי שלא מצלי משום הרחוק הוי כאלו הורגה. ובשו"ת פניי [חוב"ב ח"ב סי' מד] כתי' דחייב להציל אפי' עלול להיכשל באיסור הוו"ל. וכן מוכח מהא דיבמות (עו), עיי"ש. וכן באג"מ [הא"ע ח"א סי' טו ד"ה ע"כ איסור] כתב שאיסור זה אינו בכלל דין ג"ע שיהיה בהם דין יחרג ואל יעבור, דאף בשביל הוו"ל לא מצניז דיחיה בדין יחרג ולא יעבור, ע"כ. ועי' עוד בזה בדבר הלכה (סי' טו אות ג ובהוספות שם על סי' ב סע' טו)].

שמירת הגוף והנפש

איסור להכנס במצב של סכנה

חמירה סכנתא מאיסורא. [חולין יא:]. ועל כן יש לזהר מכל דברים המביאים לידי סכנה, ויש לחוש יותר לספק סכנה מלספק איסור, ואסור לסמוך על הנס או לסכן נפשו וכל כיוצא בזה. [רמ"א (יו"ד סי' קטו סע' ה) ושו"ע (ח"ומ"י סי' תכז). ועי' בנוב"י (יו"ד תני ססי י) דמ"מ לצורך פרנסה שרי לסכן עצמו כי התורה התירה זאת [ומשמע מדבריו דאפי' סכנה גדולה], עיי"ש. והביאו האבני"ו [או"ח סי' תכח אות יא]. וכ"כ הקרן אורה [מו"ק די. ד"ה שוב]. ועי' באג"מ [ח"ומ"י ח"א סי' קד] שכתב שמותר להתפרנס אף כשיש חשש סכנה באופן רחוק. ועי' במ"א (רסי' קד) שמבואר אסור להסתכן לצורך מצוה, והארכנו בזה בס"ד בשמעתא עמיקתא בגליון פ"ח. ועי' עוד במגיל צדקה (סי' כו ד"ה נתחור) הדחיק שאדם רשאי ללכת ולא חיישנין משום איסור להכנס לסכנה פעמים שאף את בניו מותר לקחת עמו [ושם מייירי לענין עללות לאר"י], עיי"ש].

מהתורה או מדרבנן

איסור זה הוא מה"ת משום [דברים פי"ד פס' ט] "ונשמרתם מאד לנפשותיכם". [עי' ברכות (לב:). ובטי"ז [או"ח סי' סו ס"ק א] מבאר שהיה מחיית. וכן הוא בזהר הקרני [מצוה קי"ח] וברשב"ש [רסי' א ד"ה חצירה]. ומכל מקום במקום שיש רחש סכנה יש בזה איסור מדרבנן. [אג"מ [ח"ומ"י סי' עז]. ועי' בדרכ"ת (סי' קטו ס"ק נט). והארכנו בזה בס"ד בשמעתא עמיקתא גליון ק"י].

גדר סכנה

כל דבר שהעולם נוהגים לעשות כן ולא לחוש משום סכנה, מותר לאדם לעשות כן דשומר כפלא ה', ומה שקרעו יד האדם לדעת ולזהר ממנו הקב"ה שומר עליו. אולם דבר שהעולם חוששין לו משום סכנה הרי הוא בגדר סכנה. [הגרש"א זצ"ל (שש"כ פליב הגה ב). ועי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון ק"י].

נסיעה למקום שיש בו חשש סכנה

מי שיש לו צורך הכרחי ללכת למקום שיתכן שיהיו שם אזהקות אין איסור מעיקר הדין (אם אין סכנה ממשית כני"ל). ומי"מ ללא לצורך הכרחי יש להימנע. [ע"י במקורות מעלין].

חובת הצלה במקום פקוח נפש

חייב אדם להציל את חברו מסכנה משום לא תעמוד על דם רעך, ואפילו אם הדבר כרוך בטרחה [סנהדרין גנ]. רבמים [רובח פ"א הי"ד] וטשו"ע [ח"ומ"י סי' תכז], ואין חילוק בין אם איש או אשה בסכנה. [פמ"ג (סי שכח מי"ז ס"ק א). ועי' בסוטה (כא:) דאמרו היכי דמי חסיד שוטה כגון דקא טבעא איתתא בנהרא ואומר לאו אורח ארעא לאיסתכלי בה ואצולה. ועי' במנחת חרהב (סוטה שם) דכתב דמיייר דיש אחרים להחילה דאלי"ה אינו רק חסיד שוטה אלא שופך דמים, וכ"כ בגינת ורדים [הא"ע סי' ה]].

הצלה הכרוכה באיסור

חובת ההצלה דוחה כל האיסורים שבתורה, פרט לשלש עברות חמורות, עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים. [שו"ע (יו"ד סי' קטו סע' א), עיי"ש הפרטים בזה].

על מי חלה חובה זו

חובה זו חלה על כל ישראל שבידו להציל (ולא על החולה עצמו בלבד). [נתשב"ץ [ח"ג סי' לו ד"ה וגם], לבוש (סי' שכח אות ב) ומי"ב (סי' שכח ס"ק ד וסי"ק ו)].

מי יכול לרפאות

אפי"ם שחובת הצלה חלה על כולם מ"מ אסור להתעסק ברפואת אא"כ הוא בקי והוא מוסמך שיש לו רשות ליתן רפואות לחולים. ואם יש במקום רופא גדול ממנו ואין חשש סכנה להמתין שיבוא לטפל יש לתת לרופא המקצועי יותר שיטפל, והכל לפי הענין. [ע"י שו"ע (יו"ד סי' כעל סע' א) וערה"ש [אות ב]. ובברכי"ו [ש"י"ב סי' שכח אות א] בשם מהרי"ל כתב שהיום שאין שום אדם יכול לרפאות כי אם ברשות חכמים, סתם כל עוסק ברפואה נקרא מומחה, והרב דיבר לפי זמנו, עכ"ל. ועיי"ש בשו"ע (סי' כה) שהרופא, אסור לטול שכר מממת החממה והלימוד, אבל על הטורח והבטלה רשאי].

חוצאת ממון

חייב להציל את חברו אפילו אם הדבר כרוך בחוצאת ממון. [שו"ע (סם). ועיי"ש בפמ"ע (ס"ק א) ע"פ הראש"י [סנהדרין פ"ח סי' ב] שכתב דאם יש לו ממון להציל עצמו חייב לשלם לחבירו, ומתהימה שהשמיטו המחבר והרמ"א, ע"כ. וכן בחתי"ס (ח"ומ"י סי' קעג). וי"א שאפי' כל ממוןו צריך למסור בשביל זה. [זרע אמת (ח"ב סי' נא הובא בדרכ"ת סי' קנו ס"ק נו), אג"מ [ח"א יו"ד סי' רכג ד"ה והא דמפרש] ומנח"ש [תני סי' פו אות ד]. ועי' באהבת חסד [ח"ב פ"א אות ב] שכתב שבמקום פקו"י לא שייך הא דאמרינן המבזבז לא יבזבז יותר מחומשו]. וי"א שאינו חייב למסור אלא חומש ממון. [מהרש"ם [ח"ה סי' נד] והגרש"א זצ"ל [אשרי

האיש יו"ד פ"י"ב אות ה). ובערה"ש [יו"ד סי' רמט אות ה] כת' שמחויב להוסיף על חומש. ועי' בזה בחתי"ס [ח"ומ"י סי' קעג], בפתי"ש (סי' רנב ס"ק ד), שבטב הלוי [ח"ה סי' קלו אות ד וסי' קעג], במנח"ש [תני ח"י"ג סי' קג אות ד] ובתשובות והנהגות [ח"ה סי' שצט]].

ללוות ממון על מנת להציל

אם אין לו מעות משל עצמו אך הוא יכול ללוותם מאחרים, מחויב לעשות כן ע"מ להציל את חברו מסכנת נפשות. [אהבת חסד (פתחיה נתיב החסד אות ה)].

אין הסכנה מיידית והדבר מפורסם לרבים

החובה לתת כל ממון או חומש ממנו כמבואר לעיל חלה כשרואה את חברו בסכנה מיידית ואין מי שיציל אותו, אולם כשהענין ידוע ומפורסם לרבים ואין לבן אדם הנמצא בסכנה (כגון שהוא חולה) מעות, החיוב מוטל על כל בני העיר ואינו חייב ליתן יותר מהחלק שמוטל עליו. [ע"י במבטי"ח [ח"א סי' רלו], וכן צדד במנח"ש [תני סי' פו אות ד] ונשאר בצע"ג דשמוא אף באופן זה חייב לתת כל ממון]. וחוביב זה מוטל בפרט על הקרובים, אלא שמ"מ עדיין יש חיוב על כל בני העיר לרפאותו מקופה של צדקה וגם לילך לאסוף ע"י כסף מבני העיר ובכל מקום ששייך להשגיח להוצאות לצורך רופא והרפואות וכל מה שצריך לרפאות. [אג"מ [ח"ומ"י ח"י"ב סי' עד]].

להשכיר אחרים

אם אין בידו להציל את חברו חייב אף להשכיר אחרים ע"מ להצילו. [סנהדרין (שם) ושו"ע [ח"ומ"י סי' תכו ס"א]].

במקום צער או יסורים

חייב להכנס בעצור וכאב ע"מ להציל את חברו מסכנת נפשות (אם אין אחרים שעומדים להציל). [כן מבואר במ"א (ססי' קנו). וכן דעת הגרש"א זצ"ל (נשמת אברהם ח"ומ"י סי' תכו אות 6) אם אין אחרים שיכולים להציל. ועי' בספר יחסי' תנאים ואמוראים (לרבינו קלונימוס) שאף צריך ענות את עצמו ע"מ להציל את חברו. ועי' עוד במהר"ם שיק [יו"ד סי' קנה] ובהעמק שאלה [שאלה קכט ס"ק ד]]. ומי"מ אין חובה לסבול יסורים קשים ומרים להצלת חברו מסכנה כי הם קשים משמ"מ וכת"ש שאין אדם חייב למסור עצמו ביד גוים ליסורין בשביל הצלת חברו. [נ"עב"ץ [מגדל עוז אבן בחן אות פג]. ועי' עוד בטי"ז [יו"ד סי' קנו ס"ק ח]].

ללמוד עזרה ראשונה

חובת האדם הוא רק להציל את חברו במה שיכול, ועל כן אם הוא רופא יש עליו חיוב לרפא את החולים ואם הוא יכול לשוט מחויב להציל אדם שטובע בנהר, אבל אין חיוב על האדם שילמד איך לרפאות חולים ואיך לשוט כדי שאם יזדמן לו להציל יוכל להציל. [אג"מ [יו"ד ח"יב רס"י קטא]. וזה דומה להא שאין חיוב על האדם לעבוד ולהרויח הרבה כספים כדי שיוכל לקיים מצות צדקה ולהציל נפשות בהם, דהחייב על האדם הוא רק על האופן כמו שהוא נמצא שיעשה מה שבחכו לעשות.

להסתכן לצורך הצלה

לפנן חי החולה לצורך הצלתו (היי שעה עבור חי עולם)

במקום ההכרח מותר לסכן חי"י שעה של החולה עבור ספק חי"י עולם שלו (כגון חולה שודאי ימות תוך ימים ספורים אך אומדין שיש עוד רפואה אחת שאפשר שיתרפא מחוליו וגם אפשר להפוך שאם יקח רפואה זו אם לא תצליח חי"ו ימות מיד). [נשבות יעקב [ח"י סי' עה], ג מהרש"א [יו"ד רסי' קנה], אג"מ [יו"ד ח"י"ג סי' לו] וחזו"ני [יו"ד סי' סט ס"ק ב]. ודעת הגרש"א זצ"ל (אסיא ח"י"ד א-ב עמ' 64) שאם יש סיכוי של לכל הפחות 30% שהטיפול שמסכן את חי"י השעה יצליח מותר להזדקק לו. ועי' מש"כ בזה בשמעתא עמיקתא ת"ס]. ומי"מ החלטה בדברים אלו צריכה מתינות גדולה וייעוץ עם רופאים מומחים. [נשבות יעקב [ח"י סי' עה]].

להסתכן על מנת להציל אחרים

במקום שצריך להסתכן בגופו בשביל להצילו מסכנה גמורה, אם צריך להכנס בספק פקו"י, אינו חייב לסכן עצמו [וגדר "ספק סכנה" תלוי בכל אדם ואדם לפי מה שהוא, במקום, בזמן וכו',] וצריך לשקול הדברים היטב ולא לדקדק ביותר, וכבר אמרו המדקדק עצמו בכך בא לידי כך]. [רדב"ז [ח"י"ג סי' תרכז], פת"י [ח"ומ"י שם ס"ק ב יו"ד סי' קנו ס"ק טו] ומי"ב (סי' שכט ס"ק יט)]. ואפילו איסור יש בדבר. [פת"ש [יו"ד סי' רנב ס"ק א] בשם יד אליהו (סי' מג). וכ"כ הצ"א [ח"י"ס סי' מה אות ג יחט"י סי' ט]. ומי"מ אם אין ספק סכנה ממש יכול להחמיר על עצמו, ולמדת חסידות יחשב על זאת. [צ"א (סם). ועיי"ש שדבר זה נוגע לענין תרומת איבר (כגון כליה) ע"מ להציל את חברו מסכנת דאיתו]. וי"א שרשאי להחמיר על עצמו אף במקום שיש ספק סכנה אם בידו להציל את חברו בבירור. [אג"מ [יו"ד ח"י"ב סי' קעד ענף ד סד"ה וא"כ] ומנח"י [ח"י סי' קג]].

סכנתו רהוקה

אפי"ם שבמקום ספק סכנה אין עליו להסתכן ע"מ להציל חברו, מ"מ כל זה בספק שקול, אבל אם יש גי' הרוב אין סכנה חייב להציל את חברו (ואעי"פ שבסכנה לא הולכים אחר הרוב, מ"מ בנוסף לרוב יש כאן סכנה ודאית של חברו). [נשט הלוי [ח"ה סי' פז]].

חברו תלמידי הכפ

י"א שאם מי שבסכנה הוא ת"ח אפע"י שגם באופן זה אין חיוב לסכן נפשו עבורו, מ"מ יש בזה מצוה ועכ"פ רשות לסכן א"ע עבורו. [צ"א [ח"י"ס סי' מה אות ד]]. ומי"מ אסור להיכנס בסכנה ודאית להרג אף עבור הצלת ת"ח. [אג"מ [יו"ד ח"י"ב סי' קעד ענף ד ד"ה וא"כ]].

לתת שאנו מאביריו להציל את חברו

כשם שאינו מחויב להסתכן להציל חברו, כמו כן אינו חייב לתת א' מאבירי. [רדב"ז (סם). ועי' ברמ"א [יו"ד סי' קטו סע' א] שפסק שא"צ למסור את נפשו שלא לעבור על לאו, אבל כל ממוןו צריך ליתן שלא יעבור, ומסיק הש"ך [שם ס"ק ג] דסכנת אבר דינו כנפש ולא כממון, וע"כ דוחא איסור לאו. וכן פסק בפמ"ג (סי' שכח מי"ז ס"ק ז). וא"כ ה"ח בניד דאינו חייב לתת א' מאביריו שלא לעבור על י"אל תעמוד על דם רעך", ושור"י שכן הוכיח בזה [יו"ד ח"י"ב סי' קעד ענף ד]]. ומי"מ רשאי להחמיר על עצמו לתת אבר לחברו ויש בזה חשש מדת חסידות [א"ע אות ב ספק סכנה]. [עיי"ש ברדב"ז. וכן פסק הצ"א (סם)]. וי"ל שזה דמי קצת להא דפסק השו"ע [יו"ד רסי' קנו] דרשאי להחמיר ע"ע לזהרג ולא לעבור על לאו, ועיי"ש בש"ך [ס"ק א]. ולא דמי למבואר לעיל דאסור להחמיר לסכן עצמו בספק פק"י עבור חברו דשאני התם שאם יש סכנה לא רמיא עליה הלאו דלא תעמוד על דם רעך, ועיי"ן].

תפקידו להציל (אנשי הצלה וכדו')

כל זה במי שאין תפקידו להציל ולחלץ, אבל מי שתפקידו להציל ולחלץ אינו נפטר מלהציל את חברו אין במקום שיש ספק סכנה ולמצוה רבה יחשב לו. [צ"א [ח"י"ס סי' יו פ"ה וח"י"ב סי' נז]. ובשבת הלוי [ח"ה סי' רגא אות ז] כת' שאסור לרופאים שיכולים להועיל לחולים לברוח ולהסתלק מתפקידם אפי"ם שהם חולים עם מחלה מדבקת מסוכנת, רק שימרו עצמם ככל האפשר כאלו התלבדו כתקנת הרפואה בעת"ס הללו. וי"ל דכן אנשי ביטחון חייבים אף להסתכן בספק סכנה כדי להציל חבריהם מודאי סכנה כי כן דרכה של מלחמה. ובדרך זה כת' בצ"א [ח"י"ב סי' נו וח"ה סי' טו פ"י ס"ק ג ו]. וכן כל כיוצא". ויש לדון דכיון שצמניז דמפני תיקון המדינה צורך ההנהגה עכ"פ מותר להסתכן, א"צ במקום יש מכת מדינה מחמת מקרס על סכנה החוזרים על עצמן, ומאידך עיי' להעברות שם אלו שבדים להציל יש משום תועלת גדולה כן מותרים להסתכן עבור זה (ואפשר שגם חיוב יש בדבר). והכל לפי המקום והזמן. והארכנו בזה בס"ד בשמעתא עמיקתא גליון רל"ו].

במקום סכנה של רבים

במקום שיש משום הצלה של רבים, אם בידו להצילם, סכנת נפשות של רבים דוחה סכנה של יחיד. [חזו"ני [ח"י"ס סי' סט ס"ק א ד"ה ויש לעיין, וסנהדרין סי' כה]. וכ"כ באג"מ [יו"ד ח"י"ב סי' קעד ענף ד ד"ה וא"כ]. ועיי"ש בחזו"א שיצא לדון בא' שרואה חץ הולך להרוג אנשים רבים ויכול להטותו לצד אחר ויהרג רק א' שבצד אחר, ואלו שבצד זה יצולו, ואם לא יעשה כלום יהרגו הרבים והאחד ישאר בחיים, האם זה דמי להא דאמרו בירושלמי [תרומות פ"ח הי"ד] דסיעת בני אדם כו אפי' כולן נהרגין לא ימסרו נפש אחת מישראל, וצידיד דהכא דאינו מעשה אכזרי הרבים עדיף ונשאר בצ"ע. ועי' באשרי האיש [יו"ד פ"י"ב אות ו] בשם הגרש"א זצ"ל].

✉ **להצטרפות לרשימת התפוצה ללא עלות ניתן לשלוח בקשה לדוא"ל: amikta@amikta.co.il**
להצלת התורם ומשפחתו | © שמעתא עמיקתא – לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל' 052-767-0503